

ISSN: 2149-0821

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 30, Kasım 2018, s. 115-124

Dr. Öğretim Üyesi Kadir KASALAK

Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
kadirkasalak@sdu.edu.tr

LONDRA VE SAN REMO KONFERANSLARINDA “İSTANBUL VE BOĞAZLAR MANDASI TARTIŞMALARI

Özet

Paris, Londra ve San Remo Konferansları’nda büyük tartışmalara neden olan İstanbul ve Boğazların geleceği, dönemin büyük devletleri diye adlandırılan devletlerarasındaki çıkar çatışmaları ile Türk ve İslam dünyasına bakışlarını ve niyetlerini doğru anlamak bakımından oldukça önemlidir. Bu sözde tartışmalar, günümüz olaylarına ışık tutması açısından; her ne kadar bir genellemeden kaçınıyor olsak da bir ölçüt olarak da kabul edilebilir.

18 Ocak 1919’da Paris Barış Konferansı adıyla toplanan konferans da, “Yeni Dünya Düzeni” kurma, amacıyla, başta ABD olmak üzere itilaf devletleri bir araya gelmişlerdir. Bu konferanstaki tartışmalar ABD, İngiltere ve Fransa’nın istekleri doğrultusunda oluşmuş; İtalya ve Japonya çok etkin rol oynayamamıştır. Londra ve San Remo Konferansları da bir bakıma Paris Barış Konferansı’nın sonuçlarının olgunlaştırılması ve uygulaması olmuştur.

Türk aydın ve yöneticileri de bu konferanslar sürecindeki tartışmaları yakından izlemiş; ağırlıklı olarak “manda sistemi” ve Osmanlı Devleti üzerinde uygulanacak sistemleri tartışmışlardır. Bağımsızlığın sürdürülemeyeceği endişesiyle hareket eden bazı Türk aydın ve idarecileri, manda, himaye ve Bolşeviklik üzerinde yaklaşık iki yıldan fazla bir süre tartışmışlardır. Bu tartışmaların yapılmasındaki ana etkenlerin başında; manda sisteminin kurulması ve bunun Paris Barış, Londra ve San Remo Konferansları’nda sürekli tartışılması ve özellikle itilâf devletleri arasındaki çıkar çatışmaları, hükümet değişiklikleri ile Sovyet yönetiminin kurulma sürecinin önemli olduğunu ifade etmeliyiz.

Bu makalede yukarıda değindiğimiz ana fikirlerden hareketle, Paris Barış Konferansı’nda tartışılan, ancak sonuca ulaşmayan “İstanbul ve Boğazlar” üzerinde kurulması düşünülen ve tartışılan manda yönetiminin Londra ve San Remo Konferanslarındaki tartışmalarını ve nasıl bir sonuca ulaştığını inceleyeceğiz.

Anahtar kelimeler: Londra ve San Remo Konferansları, manda, İstanbul ve Boğazlar, gazete haberleri, sömürgecilik.

DISCUSSIONS ON “MANDATING ISTANBUL AND STRAITS” AT LONDON AND SAN REMO CONFERENCES

Abstract

The future of Istanbul and the Straits which caused great controversies at Paris, London and San Remo conferences was very important to understand correctly the clash of interests of the great powers in international relations in this period and their attitudes and intentions towards the Turkish and Islamic world. These pseudo-debates can be accepted as a criterion in terms of providing an insight on today's events, although we avoid a generalization.

Entente powers and particularly the United States came together on 18 January 1919 at the Paris Peace Conference to establish a "New World Order" . Discussions in this conference were formed according to the wishes of the USA, England and France; Italy and Japan could not play a very active role. The London and San Remo conferences in a sense, became a phase and implementation of the results of Paris Peace Conference.

The Turkish intellectuals and administrators closely followed the discussions in these conferences; they mainly discussed the “mandate system” and the systems to be implemented on the Ottoman State. Some Turkish intellectuals and administrators, concerned with the fear that their independence could not be sustained, had discussed for more than two years on bolshevism, mandate and patronage.

We must state that the most important thing in the main factors of making these discussions was the establishment of the mandate system and discussion of it continuously at London, San Remo and Paris Peace Conferences, conflicting interests especially among the entente powers, government changes and the establishment of the Soviet administration.

In this article, from the main ideas mentioned above, we will examine the discussions on mandate governance which was not solved at Paris Peace Conference. We will also examine London and San Remo Conferences’ discussions and results on the mandate governance intended to be established on Istanbul and Straits.

Key words: London and San Remo Conferences, mandate, Istanbul and the Straits, newspaper news, colonialism.

1- GİRİŞ:

“Yeni Dünya Düzeni” kurma iddialarıyla toplanan Paris Barış Konferansı’na katılan ülke, devlet ya da hükümet başkanları, yaklaşık 1 yıllık bir süre sonunda “Yeni Dünya Düzeni” ni kurma konusunda fikir birliğine varamamıştır. Bu yüzden Fransa ve İngiltere Dışişleri bakanları aralarında anlaşarak, konferansların kısa süreli konferanslar olarak yapılmasına karar vermişlerdir. Bu konferanslar sürecinde, Fransız ve İngiliz temsilcileri, ABD’nin “Monroe” doktrini gereği kendi kabuğuna çekilmesi sonucu; kendi çıkarlarını korumak ve İslam dünyasını egemenlikleri altında tutma konusunda sürekli bir rekabet altında oldukları için; isteklerini dikte ettirme konusunda da tartışmaya devam etmişlerdir. Bu tartışmaların uzamasında, Fransa ve İngiltere’nin İtalya’yı dışlayıcı tutumları ile Rusya ile olan rejim ve çıkar çatışmalarının önemli derecede etkili olduğunu ifade etmeliyiz.

Paris Barış Konferansı’ndaki tartışmalara baktığımızda; “Yeni Dünya Düzeni” kurmak isteyenlerin neler yapmak istedikleri açıkça ortadadır. Konferans sonunda; 1. Cemiyet-i Akvam’ın misakı(bir bakıma: anayasası) 28 Nisan 1919 da kabul edilmiştir. 2. Bu misakın 22. Maddesine göre sömürgeciliğin kılıfı manda sistemi (Kasalak 1993: 20-27) nin kurulması. 3. Almanya ile ağır şartlar ve tazminat dikte ettirilerek barış antlaşması imzalanmıştır. 4. Osmanlı Devleti’nin parçalanması kesinleşirken, bu parçalama işi sonraki konferanslara bırakılmıştır. 5. Almanya’nın sömürgeleri de B ve C sınıfı manda statüsünde dağıtılması sonraya bırakılmıştır.

Osmanlı Devleti’nden ayrılacak topraklar için üç çeşit manda düşünülmüş ve tartışılmıştır. **a.** İstanbul ve Boğazlar mandası, **b.** Anadolu toprakları, **c.** Ermenistan mandası (Öztoprak 1981: 90). Boğazların stratejik, ticari, güvenlik vb. nedenlerden dolayı uzlaşmayan sömürgeci devletler, manda bölüşümlerini konferans süresince anlayamadıkları için sonraya bırakmışlardır. Nitekim Lloyd George, 17 Aralık 1919’da Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada “Bu meseleye Türk meselesi demek istiyorum, çözmek için Amerika’nın ne yaptığını bilmemiz gerekmektedir... Amerika’nın eğilimlerini bilmeden ve katılıp katılmayacaklarını ve yahut ne dereceye kadar katılacaklarını öğrenmeden nasıl bir antlaşma yapabiliriz.” (Tansel 1991: 6) demişti.

2- LONDRA KONFERANSI ÖNCESİ İSTANBUL VE BOĞAZLAR:

Londra Konferansı toplanacağı günlerde İtilaf devletleri gibi, Osmanlı aydın ve idarecileri ile basını meşgul eden en önemli konulardan birisi de, İstanbul ve Boğazların geleceği idi. Nitekim 5 Ocak 1920’de İngiliz kabinesi çalışmalara başlayınca İstanbul ve Boğazlar politikası gündemin ilk maddesini teşkil ediyordu. Bu konuda üyeler iki görüş etrafında toplanmışlardı. Lloyd George ve Curzon İstanbul’ da, Bab-ı âli yönetimine son verilmesini savunurken, Hindistan iç işleri Bakanı Edvin Montagu ile Savunma Bakanı olan Winston Churchill karşı görüşü savunuyorlardı. (Kurat 1976: 47) Lord Curzon "*Bolşevik*" tehlikesine değinerek, İstanbul’ da bırakılacak Türk yönetiminin Rusya’ nın iştahını kabartacağını belirtiyordu. Kendi haline bırakılacak Anadolu’nun da ulaşım imkânları göz önüne alınırsa Moskova’ nın ilgisinin ortadan kalkacağını söylüyordu. Montagu, "*sızan haberlere göre Halife’ nin İstanbul’dan çıkarılmasıyla Hindistan’da başlatılmak istenen isyan için uygun bir ortam yaratılacağını*" belirtiyordu. Churchill de Montagu’ yu destekleyen görüşlerini kabineye yazılı olarak veriyordu.(Kurat 1976: 47) Konunun askeri yönden araştırılması için uzmanlar bir rapor hazırlayarak (6 Ocak 1920) kabineye sunarlar. Bu raporda;

"1. İstanbul Boğazı Karadeniz'e karşı güçlü bir müttefik donanmasıyla savunulabilirdi. 2. Bab-ı âli'nin İstanbul'daki toprakları Enez-Midye çizgisinden başladığında iki tümen barış süreci için yeterli olabilirdi. 3. Avrupa'daki Osmanlı toprağı Çatalca ile İstanbul arasına sıkıştırılabilirse, o zaman bu iki tümenden de indirim yapılabilirdi. 4. Padişah ve hükümetinin Anadolu'ya geçirilmesi daha büyük bir garnizonu gerektireceği gibi, Müttefikler için hiç de avantajlı olmayan sürekli bir gerilim ve tartışmaların doğuracağı bir sınır boyunca güçlü bir savunma sisteminin kurulmasını zorunlu kılacaktı (Kurat 1976: 48-49)

Bu rapor üzerine İngiliz kabinesi 12 Ocak 1920' de Babiâli'yi İstanbul' da bırakma kararı alacaktı. İngiliz hükümetinin almış olduğu kararı tasvip eder mahiyette, 15 Ocak 1920 tarihli Birmingham Post gazetesi "İstanbul' un Geleceği" adlı başyazısında;

"İstanbul' un ve Osmanlı Avrupası'nın Osmanlı egemenliği altında kalmasını görmek isteriz. Türkler, Milletler Cemiyeti'nin emri altında bu bölgenin idaresiyle görevlendirilmelidir. Mesele bu yolda olursa, Manda kabul edecek bir hükümetin araştırmasını gerektirmeyecektir. Aynı zamanda; hilafet meselesine karışmak tehlikesi ortadan kalkacak, İslam dünyasının duyguları incinmeyecek ve milletlerin kendi kaderlerini çizmeleri hususu da elde edilmiş olacaktır. Fakat meselenin bu şekilde düzelmesi beş yüz yıldan beri Avrupa' da Türk'ler tarafından yapılan zulümlere bir son verecek midir? Türklerin Avrupa'da tekrar zulüm yapmalarına engel olabilecek midir? sanırız ki, evet!" (İlgar 1973: 140)

Yine gazetenin başyazısında; Çanakkale ve Boğazların Türklerde olmasının bunun nedeni olduğu ifade edilerek Çanakkale, Boğazlar ve Marmara denizinin serbestisinin şart olduğu vurgulanıyordu ve devamla, " ... Türk mandası bir deneme olarak anlaşılmalıdır. Bu denemenin başarıya ulaşanı anı ası durumunda Milletler Cemiyeti başka bir çare bulabilir. Arlık Türklerin "denetleme "ye uymaksızın İstanbul' da kalmaları imkân dışındadır. Türk' ü İstanbul'dan kovmak demek, doğuda karışıklığın çıkmasına meydan vermek demektir."(İlgar 1973:140-141) deniliyordu. Yani Türklere İstanbul' un verilmesi isteniyordu fakat şartlı olarak. O şart da Türkiye'nin manda altına sokulmasıdır.

8 Ocak tarihli Times da ise;

"Anadolu şehirleri, Bursa hariç hükümet için uygun binalara sahip değildir, oraya gidecek İngiliz ve Fransızlara uygun oturma yeri bulunamaz... İstanbul'dan Türkleri niçin kovalım? Müttefikler İstanbul ve Boğazları rahatça kontrol etmek mümkünken, içerileri kontrol etmek daha zor olur ve bu sebeple hükümet, maceracı askerlerin eline daha kolay geçer. Zaten şimdiki bütün sıkıntılar, maceracı askerlerin sebep olduğu olaylar değil midir?" (Aybars 1988: 618)

Bu yazılarda dikkat edilecek olursa hükümet görüşüne yakın görüşler paylaşılmaktadır. İstanbul' un Türkler' den alınmasının İtilâf devletleri, başta İngiltere için büyük sorun olacağından konuya büyük önem verilmiştir. En çok dikkati çeken hususların başında Türkler hakkındaki yanlış kanaatin meydana getirdiği durumdur. Bunda da önemli etken haçlı zihniyetiyle hareket edilmesidir. O nedenle Türklere İstanbul ve Boğazları tamamen kayıtsız şartsız vermemek, ellerinden de tamamen almamak yolunu seçmişlerdi.

Londra'da geçen bu tartışmalarda İstanbul ve Boğazların durumu netlik kazanmamışken, bu konular hakkında ortaya çıkan bazı söylentiler, Türk halkı arasında büyük bir heyecan konusu olmuştur. 8 Ocak 1920'de Konya Şerafettin Camii'nde 5000 Türk kadını toplanarak, Paris Barış Konferansı'na gönderilmek üzere bazı kararlar almış ve özellikle "Büyük bir milletin izzet-i nefsinin, haysiyetini rencide edecek her hangi bir karardan tevakki" olunmasını Paris

Barış Konferansı'ndan istemiştir. Bundan başka yine Konya'da, Alâeddin Camisi'nin kuzeyindeki tepede 20 binden fazla Konyalı başkentin İstanbul'dan başka tarafa nakledileceği söylentilerini protesto etmişti. Trabzon'da büyük bir miting yapılmış, İstanbul'un Türklerden alınamayacağı üzerinde durulmuştu. Edirne'de yapılan mitingde ise Trakya ve Edirne'nin Yunanlılara verileceği söylentileri vurgulanarak, yapılan protestolar İngiliz askeri temsilcisine duyurulmuştu. İstanbul'da ise Fatih'te ve Sultan Ahmet Meydanı'nda 150 bin kişi, 13 Ocak 1920'de İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalmasını ve Edirne çevresinin Osmanlı'dan koparılmamasını istediler. Yine benzer bir mitingde Kastamonu'da Nasrullah Camii önünde yapıldı. (Tansel 1991: 12-13)

Anadolu' da Kuvayı Milliyeciler ise; Boğazlar ve Halifenin durumu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ortaya koyuyorlardı. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 20 Ocak 1920 tarihli başyazısında Lloyd George'un nutkuna değiniliyor ve şöyle deniyordu:

“... Bir orduya ve bir hükümete malik bulunmak Halife için şarttır... İstanbul beynelmilel bir şehir haline ifrağ ve Hilafeti orada ibka edip, Anadolu' da bir hükümet tesis etmek o kadar boş ve gayri kabil-i icra bir hayaldir ki, üç gün bile devam etmesi mümkün değildir. Şu halde, Boğazlar için hâkimiyetimizi şaibedâr etmeyecek ve Cemiyet-i Akvam' a merbut bulunacak bir suret-i tesviyeden başkası mümkün olamaz... Dersaadet'in istiklal ve emniyeti masun ve mahfuz bulundurulmak şartıyla Boğazlar, ticaret ve mülakat-ı beynelmilele küşade olunabilir. Bütün dünyanın sulh ve müsalemeti namına kabul ettirilecek çare budur ...” (Öztoprak 1981: 122)

İstanbul basını Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip ederken Avrupa basınında Osmanlı Devleti, İstanbul ve Boğazlar konusunda çıkan yazılar eleştiriliyor, Türk aydını, Türk toplumunun fikirlerini yansıtmaya çalışılıyordu. 17 Ocak 1920 tarihli *Vakit gazetesinde Ahmet Emin Yalman Times 'in yazısını eleştirirken İstanbul' un Türkler için önemini de şöyle belirtiyordu: "Buraya olan rabutamız, yalnız hissi ve tarihi bir rabuta addedilemez. Memleketin iktisat, irfan, sanat itibariyle payitaht İstanbul' dur... Memleket İstanbul'dan mahrum olursa Anadolu uzun müddet müzmin bir tezebzüb içinde kalacak..." (Vakit Gazetesi, 17 Kânunusani 1335:1)*

Fransız basını ise daha çok İstanbul ve Boğazların uluslararası bir denetime tabi tutulmasını istiyor ve şu görüşlere yer veriliyordu: “... Boğazlardaki egemenlik hakkı uluslararası bir örgüte bırakılabilir. Herkes bu çeşit çözüm biçimini kabullenir, fakat hiç kimse bu çeşit çözüm biçiminin, Padişah' ın İstanbul'dan ayrılmasını gerektireceğini düşünmemektedir. İstanbul' un geleceği Doğu'nun siyasal, askeri ve dinsel sorunlarıyla sıkı sıkıya ilintilidir. Avrupa'nın bu soruları cezalandırma ve paylaşım siyasetiyle çözümlenmekte hiç bir çıkarı olamaz...” (Öztoprak 1981: 128)

Le Temps'in 19 Ocak 1920 tarihli *İkdam* ile 17 Ocak 1920 tarihli *Peyam-ı Sabah* ve *Vakit* gazetelerinde çıkmış olan yazısında; “ *Fransızların, Osmanlı mali işleri üzerinde etkin olmaları gerektiği belirtilerek, bu güne kadar uygulamakta olan denetimin daha kapsamlı ve daha şiddetli bir duruma getirilmesi isteniyordu.*” (Öztoprak 1981: 128) *İkdam* gazetesi ise şöyle bir eleştiride bulunuyordu: “*Görülüyor ki Fransızların bakış açısı İstanbul' da Türkleri maliye nokta-i nazarından zir-i himayelerine alınmaktadır.*” (Öztoprak 1981: 128)

3. LONDRA KONFERANSI'NDA İSTANBUL VE BOĞAZLAR:

Konferans, 12 Şubat 1920 Perşembe günü saat 11.00'de Başbakanlık konutunda başladı. Konferansa; İngiltere adına Lloyd George, Lord Curzon ve sekreter olarak ta M. Hankey, Fransa adına Başbakan Millerand, Berthelot ve sekreter Bearn, İtalya adına Başbakan Nitti ve sekreter Trombetti katıldı.

Açılış konuşmasında Lloyd George çözüm bekleyen konular hakkında bazı genel gözlemlerini sunacağını söyledi. En başta Türk antlaşması konusu gelmektedir. Alman antlaşmasının uygulanmasına ilişkin başka güç hatta tehlikeli konular da vardır. Türk antlaşmasına gelince, kanısınca konferans bu sorunu ele almak için tehlikeli sayılabilecek kadar fazla bir zaman beklemiş durumdadır. (Olca 1981: 1) Ona göre barış sürecinin uzamasında ABD'nin Ermenistan mandaterliği teklifi hususunda kararını geciktirmesi büyük rol oynamıştı. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, 14 Şubat 1920 tarihli oturumda müttefik devlet temsilcilerince kabul edilmiş olan temel ilkeleri sıralarken "*Bağımsız bir Ermenistan kurmakla yükümlü bulduklarını*" hatırlatma ihtiyacı duymuştu. Ermenistan'ın sınırlarının belirlenmesi dâhil olmak üzere birçok konuda hızlı karar alınması müttefik devletlerin çıkarları açısından önem arz etmekteydi.

Lord Curzon hükümetinin aldığı kararın aksine sunduğu raporda, Türklere sempati duyulması gerektiğini belirterek görüşlerini şöyle belirtiyordu: "*Buna rağmen Türklerin Avrupa ile ilişkilerinin kesilmesi fırsatının kullanılması lüzumuna şiddetle inanıyorum. Aksi takdirde ileride Doğu Avrupa' da doğacak ve nesiller boyunca devam edecek karışık ve huzursuzluk ve savaşların sorumluluğunu taşıyacağız*" (Baytok 1970: 62) Lord Curzon, "*Türklerin İstanbul' da bırakılmalarının Müslümanlar arasında yanlış yorumlanacağını, bunların Türkleri İstanbul'dan çıkarmağa Batılıların güçlerinin yetmediği kanısına kapılacaklarını*" belirtiyordu. (Baytok 1970: 64) Bundan başka doğu meselelerini iyi tanıdığını belirterek gelecekle ilgili şöyle bir tahminde bulunuyordu:

"*İstanbul; Romalılardan beri Doğu dünyasının ganimeti olmuştur. Bugün onun mülkiyetine Fransızlar, Yunanlılar, Ruslar ve Bulgarlar tarafından göz dikilmiştir. Milletler arası bir kontrol altında tutmaktan başka bir yolla İstanbul' un yeniden bir mücadele ve rekabet konusu olmasını nasıl önleriz? Padişah' ı orada bırakırsak Alın anların eski entrikalarına başlamalarını ne durdurabilir? Bulgaristan ve Yunanistan yeniden rekabete zorlanmış olmaz mı? Rusların Boğazlar üzerindeki emelleri tazelenmiş olmaz mı? Farz edelim ki Rusya' da Bolşevikler başarı kazandı, Türkler de İstanbul' da bırakıldı, yeniden kuvvetlenecek Almanya'nun işe tekrar parmağını sokması halinde bir 1914-18'in tekrarına ne engel olabilir?" (Baytok 1970: 64-65)*

Lord Curzon' un bu düşüncelerine karşı, Millerand, ülkesinin büyük bir İslam devleti olduğunu belirterek; Fransa'nın Babıali'yi başkentinden çıkarmak gibi bir maceraya atılmayacağını söyleyerek, bu fikre karşı çıkıyordu. (Kurat 1976: 49)

İtalyan Başbakanı Sinyor Nitti' de Müslümanların duygularını ezmenin sakıncalı olduğunu, büyük devletlerin politikalarında liberal davranmaları gerektiğini ileri sürerek Millerand' a katılıyordu. (Kurat 1976: 49) Bu durum İtilaf devletleri arasında büyük bir görüş ayrılığı olduğunu ortaya koyuyordu.

İngiltere'nin konferanstaki temsilcilerinden Lloyd George' da Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılmasına yapılan itirazların inandırıcı olmaktan uzak bulunduğunu belirtmesine

rağmen, bu fikirlerinden caymıştı. Onu bu fikirlerinden caydıran ne ülkesindeki ne de konferanstaki muhalefet idi. İngiltere Başbakanının kararının değişmesine neden olan önemli husus, İstanbul' un Türklere alınmasının yaratacağı tehlikelerin, artık Lloyd. George' un bile görebileceği kadar su yüzüne çıkmış olmasıydı.

"Ordu ise; donanmasında kısıntı yapmak zorunda kalan İngiltere, İstanbul' da kalmağa azimli Türklere yeniden uzun bir mücadeleye girmek cesaretini bulunamazdı. Bunun yanında Bolşeviklerin Asya Müslüman dünyasını Britanya İmparatorluğu aleyhine çevirme gayretleri Lloyd George' u telaşa düşürmüş, inatçı karakterine rağmen bazı konularda gerilemek zorunda kalmıştı" (Baytok 1970: 69)

Konferans İstanbul ve Boğazlar hakkında 15 Şubatta bir karara vararak "Türklerin İstanbul' da bırakılmaması" kararlaştırmıştır. Bu kararını da Babiali' ye bildirmiştir. Çalışmalarını daha sonra bitiren konferans; İstanbul, Boğazlar, İzmir, azınlık hakları, borçlar ve mali denetim hakkında kesin kararlar vermiş ve bunlar antlaşma komisyonu tarafından kaleme alınmıştır. Karara bağlanamayan ekonomik nüfuz bölgeleri, Ermenistan ve Kürdistan konularında karara varmak için San-Remo' da toplanmayı kararlaştırmışlardır. Wilson' un konferansa katılmasını İtilaf devletleri isterken Wilson ise Dışişleri Bakanı Colby aracılığı ile gönderdiği cevapta konferansa katılmayacağını bildirmiştir. (Kurat 1976: 54)

Londra konferansında kesin bir antlaşma yapılamamış olmasına rağmen tespit edilen esaslar şu şekilde idi:

"Padişah İstanbul' da kalacak, İstanbul' un geçmişte olduğu gibi bir tehdit teşkil etmesini önlemek için gerekli tedbirler alınacaktı. Müttefikler ayrıca, ileride İstanbul' u yakın Doğu'nun büyük pazarlarından biri olarak görmeyi arzu ettiklerini beyan etmişlerdi. İstanbul' un bir tehdit unsuru teşkil etmesini önlemek için Boğazların serbestisini sağlamağa yarayacak kadar toprak Müttefiklerce işgal edilecek, Türklere bırakılacak kıyılar silahsızlandırılacaktı." (Baytok 1970: 71)

Yapılan tartışmalar sonunda Türk milli direnişinin gün geçtikçe kuvvetlenmesi ve İngilizlerin bu gücü yok etmek için o sıralarda yeterince kuvvete sahip olmaması karşısında Lloyd George İstanbul' un Türklere bırakıldığına dair olan kararı kabul etmek zorunda kaldı. İşte bu karar 16 Şubat' ta İstanbul' daki Yüksek komiser Amiral Robeck' e bildirildi ve açıklanmasına da izin verildi. (Tansel 1991: 14)

Kürdistan sorununun çözülmesinde ortaya güç bir konu çıkmıştır. Fransa'nın Kilikya için bir manda kabul edeceği izlenimini edinmişti. Hâlbuki Fransa, kanısınca akıllı bir davranışla, başka bir karar vermiştir. Ama bunun sonucu Kürdistan ve Türkiye'nin sınırları birlikte olacak ve Kürdistan'ın Türkiye İmparatorluğu içinde mi olacağı yoksa Azerbaycan gibi bağımsız mı olacağı sorusu ortaya çıkmış bulunuyor. (Olcay1981: 48)

Fransız yetkili Berthelot ise, konuşmasında yeni Ermeni Devleti'nin çekirdeği olarak Erivan'ın esas alınması akabinde bu merkeze Türk topraklarından bazı bölümler eklenmesi hususunda İngiliz meslektaşıyla aynı kanaati taşıdıklarını açıklayarak konuşmasına başladı. Ancak Berthelot, içinde pek az Ermeni'nin bulunmasından dolayı Erzurum Vilâyeti'nin Ermenistan toprakları dışında bırakılmasını savunmaktaydı. Berthelot, müttefikler arasında Trabzon veya Batum'un Ermenilere denize çıkış kapısı olarak tahsis edilmesinin tartışıldığını ancak Türk ve Gürcü makamlarının olası sert tepkileri göz önüne alınarak bu öngöründen vaz geçtiklerini ifade etme gereği duydu. Buna ilaveten Ermeni temsilcilerinin Çukurova' ya yönelik taleplerinden vaz geçtikleri tarafına iletilmişti(Dilek 2013: 808)

Londra Konferansı’nda İstanbul hakkında bu türde karar verilmesi bir manda veya himaye sisteminin kurulmayacağı anlamına da tam olarak gelmiyordu. Ama daha sonra Türkiye geneli için böyle bir yönetim üzerinde daha çok durulacaktır. Esasen Londra Konferansı’nda sadece İstanbul ve Boğazlar konusu konuşulmamış, Türkiye'nin tümü üzerinde de durulmuştur. Osmanlı Devleti'nin İtalya büyükelçisi Galip Kemali Bey 1 Mart 1920 tarihli raporunda Türkiye hakkındaki kararı şu biçimde bildiriyordu:

"1 Mart 1920 tarih ve 58/22 numaralı raporum:

Londra' da Üçler Meclisinin hakkımızda verdikleri son karar mucibince Boğazlar beynelmilel murakabeye tâbi tutuluyor. Garbi Trakya Yunanistan'a veriliyor, İzmir üzerinde ismen hâkimiyeti Osmaniye baki kalarak muayyen bir hudut ile İzmir şehri Yunan idaresine bırakılarak Antalya ve civarı da İtalyanlara, Adana ise Fransızlara bir takım iktisadi haklar tanınıyor. Her ne kadar İstanbul payitahtı saltanat-ı seniye olarak ibka ediliyor ise de beynelmilel murakabeye tâbi olacak, Boğazların askeri işgal altında bulunması takarrür etmesine ve Dersaadet'in Boğazlar üzerinde bulunmasına mebni, hiçbir devletin başına gelmedik surette payitahtın: izin dahi ecnebi işgali altında bulundurulacağı anlaşılıyor..." (Söylemezoğlu 1953: 67)

Galip Kemali Beyin bu raporundan da anlaşılacağı üzere 15 gün önceden İstanbul' un işgali haber veriliyordu.

4. SAN REMO KONFERANSI'NDA İSTANBUL VE BOĞAZLAR:

Londra Konferansı görüşmelerinin devam ettiği bir sırada 30 Mart 1920 de Birleşik Amerika Başkanı Woodrow Wilson konseye gönderdiği bir telgrafta Türkiye ile yapılacak barış konusunda görüşlerini bildirmişti. San Remo Konferansı'nın ilk ele aldığı konu bu mektuba verilecek cevabın hazırlanması olmuştur. Lord Curzon tarafından hazırlanan cevapta boğazlarla ilgili şu hususlara yer verilmişti.

"1.Padişah'ın İstanbul'dan çıkarılması enine boyuna tartışılmıştır. Böyle bir politika arzulansa dahi, bunun uygulanın asında yüklenilecek ağır sorumluluk dolayısıyla, Müttefiklerce kabule şayan görülmemiştir. Birleşik Amerika Hükümetinin sorumluluğu paylaşmayı kabul etmesi halinde elbette her şey değişecektir. 2. Birleşik Amerika Hükümetinin Boğazlar Komisyonunda Rusya'nın da temsil edeceğine dair hükmü memnuniyetle karşılanması Müttefikleri sevindirmiştir. Ancak, Birleşik Amerika Hükümetinin, bu komisyonun yetkilerinin İstanbul' un idaresini de kapsayacağı şeklinde yanlış bir kaniya saplandığı anlaşılmaktadır. Boğazlar rejimi, buradan serbest geçişi sağlayacak şekilde tespit edilmiştir ve Birleşik Amerika Hükümetinin tam onayını kazanacağına inanılmaktadır. Ancak bu kadar önemli bir konunun Rusya ile yapılacak görüşmelerin sonuna bırakılması tabiatıyla mümkün görülmemiştir..." (Baytok 1970: 106-107)

Wilson' a verilen bu cevapta İstanbul ve Boğazlar konusunda verilen kararın değişebileceği ifade edilirken dolaylı olarak bu bölge hakkında Amerikan mandaterliği önerilmektedir. Gerçekte İstanbul ve Boğazlardan Türkleri çıkarma konusunda anlaşamamalarının nedeni de aralarındaki anlaşmazlıkla birlikte nüfuz çatışması idi. Bölgenin mandaterliğini üzerine alacak ülke Türklerin kendi başlarına bela olacağını ve çok büyük askeri yük getireceğini de bilmekte idi.

San Remo Konferansı'nda görüşülmeye gerek duyulmayan ve son şeklini alan İstanbul ve Boğazlar konusunda şu karara varılmıştı.

"İstanbul Türkiye' ye bırakılıyordu. İstanbul' un Osmanlı Devleti'nin başşehri olarak kalmasına ve Padişahın orada oturmasına şartlı olarak izin verilmişti. Osmanlı Hükümeti antlaşma hükümlerine ve azınlık haklarına uymakta kusur işlerse, Müttefikler İstanbul ile ilgili taahhütlerini değiştirebileceklerdi. Antlaşma ile Trakya' da Türkiye' ye bırakılan toprak ile İzmir' in kuzeyinden başlayarak Ege denizi kıyıları, Boğazlar ve Marmara denizinin güneyindeki bölge askerden arındırılmış bölgeler olarak kabul edilmekteydi. Boğazların idaresi için devletlerarası bir komisyon kuruluyordu. Komisyona İngiltere, Fransa, Japonya, İtalya'dan başka arzu ettiği takdirde Birleşik Amerika ve Milletler Cemiyetine girdiği zaman, Rusya katılıyordu. Komisyonun kendine has bayrağı, bütçesi ve güvenlik kuvveti bulunacaktı" (Baytok 1970: 117)

İstanbul ve Boğazlar mandası böylece çözümlenmiş görünüyordu.

SONUÇ:

Paris Barış Konferansı'nda "Yeni Dünya Düzeni" kurma iddiasıyla yola çıkan Wilson ve İtilaf devletleri temsilcileri; bir buçuk yıl devam eden bir dizi konferans ve toplantılarda kendi istedikleri düzeni kurmuşlardır. İkinci Dünya Savaşının ve hatta günümüz sorunlarının temelleri de bu konferans ve toplantılarda atılmıştır. Bunda da en büyük pay sahibinin, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un "Hristiyanlık taassubu ve Müslümanlık ve Türklere karşı geliştirdiği ön yargılı tutumudur. Paris Barış Konferansı'na katıldığı süreç içinde bu tutumunu sürdürürken; İngilizlerin ve Fransızların sömürgeci emellerini karşılarken, İtalyanları bir süre oyalarken, Yunanlıları destekleyerek uzun süreli bir maceranın içine itmişlerdir.

Paris Barış Konferansı'nda kabul edilen Cemiyet-i Akvam nizamnamesi ve bu nizamname ile kurulan manda sistemi, mağlup devletleri ve dünyanın pek çok ülkesini sömürge haline getirmiştir. Osmanlı Devleti içinde çoğunlukla Türklerin yaşadıkları bölgeleri 3'e bölerek "a) İstanbul ve Boğazlar, b) Anadolu Toprakları, c) Ermenistan mandası olmak üzere" manda sistemi kurmayı tartışmışlardır. İstanbul ve Boğazlar mandası tartışmaları, Paris Barış Konferansı'nın başlangıcından Londra ve San Remo Konferansı sonuna kadar sürerken, bu tartışmalara Türk Aydın ve İdarecileri de katılmıştır.

Özellikle, 3 devlet arasında bu tartışmalar sürerken, zamanla Yunanistan ve Ermeni temsilcilerini de bu tartışmalara dâhil etmişlerdir. Aralarındaki çıkar çatışmaları, Rusya'daki iç savaş nedeniyle belirsizlik, ABD'nin kendi kabuğuna çekilmesi, General Harbour raporunun henüz senatoda görüşülmemiş olması, Türk Milli Mücadele hareketini yürütenlere, hem zaman kazandırmış, hem de derlenip toparlanmalarını da sağlamıştır. Ayrıca, Milli Mücadele hareketinin derlenip toparlanmasına da katkıda bulunmuştur. Sonuçta da; İstanbul ve Boğazlar ile Anadolu'daki manda tartışmaları boşa çıkmış, Türk Milletinin bağımsızlık hareketi başarıya ulaşmıştır.

KAYNAKLAR

- Aybars, Ergün “Milli Mücadele' de İngiliz Basını”, A.A.M.D (Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi), C. IV, S. 12, Ankara 1988.
- Baytok, Taner, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1970.
- Dilek, M. Sait, “Londra Konferansı’nda Ermeni Sorunu ve İngiltere’nin Tutumu”, Atatürk Üniversitesi Türk Ermeni İlişkileri Araştırma Merkez Müdürlüğü, “I. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu Bildirisi, Erzurum 2013.
- İlgar, İhsan, Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın, İstanbul 1973.
- Kasalak, Kadir, Milli Mücadele’de Manda ve Himaye Meselesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.
- Kurat, Yuluğ Tekin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması, Ankara 1976.
- Olçay, Osman, Sevr Antlaşmasına Doğru, A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.
- Öztoprak, İzzet, Kurtuluş Savaşında Türk Basını, Ankara 1981.
- Söylemezoğlu, Galip Kemali, *30 Senelik Siyasi Hatıralarım*, C.3,Ks. I-1918-1922,İstanbul 1953.
- Tansel, Selahattin, Mondros’tan Mudanya’ya kadar, C.III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.
- Vakit Gazetesi, 17 Kânunusani 1335(1919)